

เพื่อนจีนในบ้านไทย

สุรางค์ศรี ดันเสียงสม¹

บทคัดย่อ

ประเทศไทยและประเทศจีนมีความสัมพันธ์กันทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมกันมานานตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันทั้งในระดับประมุขของประเทศและระดับประชาชน ทางการเมืองประมุขทั้งสองประเทศมีการแลกเปลี่ยนพระราชสาสน์ และของขวัญกันตั้งแต่สมัยโบราณ ทางด้านเศรษฐกิจ ประเทศทั้งสองมีการค้าขายกันเรื่อยมา นอกจากความสัมพันธ์ทางด้านการเมืองและทางด้านการเศรษฐกิจแล้ว ความสัมพันธ์ทางด้านสังคมเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะในประเทศไทยมีชาวจีนและลูกหลานจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากและมีบทบาทในสังคมไทย ชาวจีนได้เข้ามาประกอบอาชีพต่างๆ ในสังคมไทย เช่นเป็นขุนนาง เป็นชนชั้นนายทุน เป็นแรงงานในการก่อสร้างถนน ทางรถไฟ และสาธารณูปโภคในประเทศไทย การเข้ามาของชาวจีนนั้นมีผลกระทบอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งในประวัติศาสตร์ไทย ดังนั้นจึงน่าศึกษาอย่างยิ่งถึง สาเหตุที่ชาวจีนอพยพมาประเทศไทย การตั้งรกราก การผสมกลมกลืนกับชาวไทย

ดังนั้นบทความนี้จะแบ่งหัวข้อการศึกษาออกเป็นประเด็นย่อยๆ ดังต่อไปนี้คือ หนึ่ง การเข้ามาของชาวจีนในประเทศไทย สอง ลักษณะพิเศษของสังคมไทย สาม ชาวจีนที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนนาง และบทสรุป

¹ รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประเทศไทยและประเทศจีนมีความสัมพันธ์กันมานานตั้งแต่อดีต ประมุขของประเทศทั้งสองมีการแลกเปลี่ยนพระราชสาสน์ และของขวัญกันตามระบบบรรณาการ ตั้งแต่สมัยโบราณจนกระทั่งถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทางด้านเศรษฐกิจ ประเทศทั้งสองมีการค้าขายกันโดยเรือสำเภาและเรือกลไฟในสมัยต่อมา นอกจากความสัมพันธ์ทางด้านการเมืองและทางด้านเศรษฐกิจแล้ว ความสัมพันธ์ทางด้านสังคมเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะในประเทศไทยปัจจุบันและมีชาวจีนและผู้ที่มีเชื้อสายจีนอาศัยอยู่ ชาวจีนเหล่านี้อพยพมาประเทศไทยตั้งแต่สมัยโบราณ ทั้งนี้เพราะประสบกับปัญหาทางการเมืองและปัญหาเศรษฐกิจภายในประเทศ จึงต้องอพยพจากประเทศจีน และเดินทางมาตั้งหลักแหล่งในประเทศอื่นๆ รวมทั้งประเทศไทย การอพยพเข้ามาของชาวจีนเหล่านี้มีผลกระทบต่อสังคมไทยอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของจำนวนชาวจีนที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งในประเทศ ทำให้รัฐไทยจำเป็นต้องจัดระเบียบการปกครองเพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม หรือการที่ชาวจีนเข้ามารับราชการในตำแหน่งต่างๆ ในรัฐไทย นอกจากนั้นชาวจีนยังเข้ามาประกอบอาชีพต่างๆ ในสังคม คือเป็นขุนนาง เป็นชนชั้นนายทุน และเป็นแรงงานในการก่อสร้างถนน ทางรถไฟ และสาธารณูปโภคในประเทศไทย ผลกระทบเหล่านี้มีอยู่กว้างขวางและลึกซึ้งในประวัติศาสตร์ไทย และน่าศึกษาอย่างยิ่งถึง

บทความนี้จะแบ่งหัวข้อการศึกษาออกเป็นประเด็นย่อยๆ ดังต่อไปนี้คือ

1. การเข้ามาของชาวจีนในประเทศไทย
2. ลักษณะพิเศษของสังคมไทย
3. ชาวจีนที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนนาง
 - 3.1 ขุนนางในระบบ
 - 3.2 ขุนนางที่ได้รับการแต่งตั้งเนื่องจากการทำความดีความชอบให้ทางราชการ
 - 3.2.1 ภาคกลาง

3.2.2 ภาคใต้

4. บทสรุป

1. การเข้ามาของชาวจีนในประเทศไทย

หลักฐานการเข้ามาของชาวจีนและการตั้งชุมชนในเขตประเทศไทยปัจจุบัน เริ่มมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยซึ่งตรงกับจีนในสมัยราชวงศ์หยวน ชาวจีนที่เข้มนั้นน่าจะเป็นชาวจีนที่มาจากหลายแห่งและใช้ภาษาพูดหลายภาษา เชื่อว่าชาวจีนเหล่านี้มีทั้งหมด 4 กลุ่ม คือ จีนกวางตุ้ง จีนฮกเกี้ยน จีนไหหลำและจีนยูนนาน เพราะชาวจีนทั้ง 4 กลุ่มนี้เป็นกลุ่มซึ่งตั้งหลักแหล่งเดิมอยู่ในบริเวณที่เป็นเมืองท่าหรือทางผ่านของเส้นทางสินค้าก่อนสมัยสุโขทัยแล้ว โดยที่เมืองกวางโจวในมณฑลฮกเกี้ยนเป็นแหล่งการค้าและเมืองท่าที่สำคัญและยังเชื่อมโยงกับเส้นทางการค้าทางทะเลกับเกาะไหหลำลงมาสู่ทะเลจีนใต้และอ่าวไทย ในขณะที่ชาวจีนจากยูนนานน่าจะเดินทางมายังประเทศไทยทางบกโดยใช้เส้นทางที่กองทัพมองโกลและจีนได้ยกทัพเข้าไปโจมตีอาณาจักรพุกามและเดินทางต่อมาถึงไทยในเขตจังหวัดตาก โดยเส้นทางจากพุกามมาถึงชายแดนไทยบริเวณจังหวัดตากนั้นมีมาตั้งแต่อาณาจักรศรีเทพแล้ว²

การศึกษาที่ผ่านมาเกี่ยวกับการอพยพของชาวจีนรวมทั้งการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในไทยสมัยสุโขทัย มีหลักฐานที่หลงเหลือมาถึงปัจจุบันมีน้อยมาก และคาดว่าผู้อพยพชาวจีนส่วนใหญ่ในสมัยสุโขทัยตั้งชุมชนอยู่บริเวณอ่าวไทยและตามเมืองท่าการค้าในภาคใต้³ หลักฐานของต่างชาติโดยเฉพาะชาวตะวันตก แม้จะกล่าวถึง

²วินัย ผู้นำพล, “แหล่งที่มาและลักษณะการเข้ามาของชาวจีนในไทย : สมัยแรกเริ่มถึงสิ้นอยุธยา,” ใน ศิลปวัฒนธรรมไทย-จีนศึกษา. วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ (มหาวิทยาลัยศิลปากรกับแก้ว: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2532), หน้า 46-47.

³นิธิ เอียวศรีวงศ์, “จีน: ผู้คนและวัฒนธรรมในภาคใต้” สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 4, หน้า 1681-1713.

ประชากรจีนที่อยู่รวมตัวกันเป็นจำนวนมากนั้น ทำให้เชื่อได้ว่าในสมัยสุโขทัยในเขตทางภาคใต้ของไทยนั้นมีพ่อค้าและนักเดินเรือชาวจีนอพยพเข้ามาแล้ว

การเข้ามาของชาวจีนที่มีหลักฐานยืนยันอย่างชัดเจนคือการนำช่างฝีมือด้านเครื่องปั้นดินเผาของจีน โดยช่างฝีมือเหล่านี้เข้ามาตามพระราชประสงค์ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระราชประสงค์อันนี้น่าจะเกิดจากเงื่อนไขที่สำคัญคือความนิยมในเครื่องปั้นดินเผาของจีนในดินแดนต่างๆ แรงผลักดันนี้จึงน่าจะเกิดจากความต้องการทางการค้ามากกว่าอย่างอื่น จักรพรรดิราชวงศ์หยวนตอบรับคำขอพระราชทานช่างฝีมือชาวจีน สันนิษฐานว่ามีช่างฝีมือชาวจีนเข้ามาถึง 300-400 คน เมื่อช่างฝีมือชาวจีนเหล่านี้มาถึงพ่อขุนรามคำแหงได้มีคำสั่งให้ช่างเหล่านี้อยู่ทางด้านเหนือของกำแพงเมือง เมื่อทำการผลิตได้ไม่นานนักพบว่าที่ดินที่สุโขทัยไม่เหมาะจะทำเครื่องปั้นดินเผา จึงได้ย้ายช่างฝีมือชาวจีนเหล่านี้ไปอยู่ที่ศรีสัชนาลัย เตาเผาเครื่องปั้นดินเผาสุโขทัยยังคงหลงเหลือเป็นหลักฐานทางโบราณคดีมาจนกระทั่งทุกวันนี้⁴

การเดินทางของชาวจีนมายังประเทศไทยยังคงมีเรื่อยมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจะมีชาวจีนเดินทางอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุและปัจจัยหลายประการทั้งจากการเมืองและเศรษฐกิจภายในเมืองจีน และปัจจัยในเมืองไทยที่ดึงดูดให้ชาวจีนเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐาน

สาเหตุและปัจจัยการเมืองภายในเมืองจีน คือ การที่จีนภาคใต้กำลังประสบปัญหาประชากรล้นหลาม และจักรวรรดินิยมตะวันตกได้เริ่มรุกรานจีน ซึ่งต่อมาได้ขยายตัวเป็นสงครามฝิ่นระหว่างจีนกับอังกฤษ (พ.ศ. 2382-2385) (ค.ศ. 1839-1842) ทำให้จีนต้องยินยอมทำสัญญานานกิง พ.ศ. 2385 (ค.ศ. 1842) ระบุให้จีนต้องยกเกาะ

⁴ สืบแสง พรหมบุญ, ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างไทยกับจีน, แปลโดย กาญจน์ ละอองศรี (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2525), หน้า 82-83.

ฮ่องกงให้อังกฤษเช่า ต้องยอมเปิดเมืองท่าชั่วคราวเพื่อให้ติดต่อกับชาติตะวันตกอีกเมืองหนึ่ง⁵ ปัจจัยเหล่านี้เป็นตัวเร่งให้ชาวจีนในภาคใต้อพยพสู่ดินแดนโพ้นทะเลมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ในจีนภาคใต้อย่างเกิดกบฏไต้ผิง (พ.ศ.2391–2408) (ค.ศ.1848–1865) ก็มีผลผลักดันให้เกิดการอพยพครั้งใหญ่เช่นเดียวกัน⁶ เนื่องจากกบฏไต้ผิงได้รุกเข้าสู่มณฑลกว่างตุงและฟูเจี้ยนด้วย ถึงแม้ว่ากบฏไต้ผิงจะประสบความสำเร็จแล้ว แต่การกบฏดังกล่าวก็ได้ก่อให้เกิดความยุ่งยากและความวุ่นวายในบริเวณจีนใต้ ซึ่งส่งผลให้พลเมืองพากันหนีออกจากบริเวณนั้น นอกจากนั้นผู้ที่ให้ความร่วมมือกับการกบฏไต้ผิงจำนวนมากนับพันก็พากันเดินทางลี้ภัยไปสู่ดินแดนโพ้นทะเลอีกด้วย

ปัจจัยในด้านเศรษฐกิจก็มีผลต่อการอพยพออกนอกประเทศของชาวจีนด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ในช่วงเวลานี้ได้เกิดความอดอยากของพลเมืองเพราะมาจากภัยธรรมชาติ ภัยจากการสู้รบ ตลอดจนโจรผู้ร้าย ทำให้พืชผลเสียหายเป็นอันมาก ไม่พอเลี้ยงดูประชากรซึ่งกำลังเพิ่มจำนวนอย่างรวดเร็วในภาคใต้ของจีน⁷

จากปัจจัยดังกล่าวแล้วข้างต้นผลักดันให้ชาวจีนที่ประสบความสำเร็จเดินทางออกนอกประเทศไปหาที่ทำกินแห่งใหม่ ประกอบกับในช่วงเวลานั้นการคมนาคมระหว่างประเทศจีนและดินแดนต่าง ๆ ภายนอกมีความก้าวหน้ามากขึ้น⁸ จึงเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชาวจีนเดินทางออกนอกประเทศเป็นจำนวนมาก

⁵ ทวีป วรดิกล, ประวัติศาสตร์จีนจากสงครามฝิ่นถึงปฏิวัติซินไฮ่ (ค.ศ.1840-1911), (กรุงเทพฯ : ยุคใหม่, 2524), หน้า 133.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 134.

⁷ ประเสริฐ โอสภาพันธ์ และนรา รัตนรุจ, “ชาวจีนในเมืองไทย” ใน ชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522), หน้า 22.

⁸ William G. Skinner, *Chinese Society in Thailand*, (New York: Cornell University Press, 1957), pp. 32.

สาเหตุและปัจจัยในเมืองไทยในระยะเวลาเดียวกันกลับเป็นดินแดนที่ค่อนข้างสงบสุข เพราะนับตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสงครามระหว่างไทยและอันนัมในดินแดนลาวและกัมพูชาได้ยุติลงหลังจากฝรั่งเศสเข้าแทรกแซงอินโดจีน และการสงครามกับพม่าที่เคยยึดเอื้อมมาเป็นเวลานานก็ยุติลงเมื่ออังกฤษเข้ายึดครองพม่า ประกอบกับเมืองไทยมีความต้องการแรงงาน ดังนั้นชาวจีนจากภาคใต้ของประเทศจีนจึงอพยพเข้ามาเป็นแรงงานในเมืองไทยเป็นจำนวนมากขึ้น⁹ เพราะรัฐบาลไทยนอกจากจะไม่กีดกันการอพยพเข้ามาของชาวจีนแล้ว ยังส่งเสริมอีกด้วย และในเมืองไทยก็เป็นแหล่งที่ชาวจีนมีโอกาสดแสวงหาความร่ำรวยได้ไม่ยาก

นอกจากที่มิชาวจีนจะอพยพเข้ามาในเมืองไทยด้วยสาเหตุและปัจจัยทั้งภายในเมืองจีนและในเมืองไทยดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีชาวจีนอีกกลุ่มหนึ่งที่เดินทางเข้ามาในเมืองไทยโดยผ่านการค้าของบริษัทต่างชาติ ทั้งนี้เนื่องมาจากประมาณ พ.ศ. 2389 (ปลายทศวรรษ 1840) ตามดินแดนโพ้นทะเลที่ห่างไกลจากจีน เช่น เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ฮาวาย จนกระทั่งถึงสหรัฐอเมริกา กิวบา และเปรูซึ่งอยู่ระหว่างการพัฒนาต้องการแรงงานราคาถูกเพื่อทำงาน เช่นทำงานตามเหมืองในมลายา ไร่อ้อยในคิวบา ทางรถไฟในสหรัฐอเมริกา และอาจจะรวมถึงการก่อสร้างสาธารณูปโภคต่างๆ ในเมืองไทย ประกอบกับการรณรงค์คัดค้านการค้าทาสกันทั่วไปในโลก เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้ถูกประณามว่าเป็นการค้าทาส พ่อค้าชาวต่างประเทศก็ได้ติดต่อกับชาวจีนเพื่อช่วยจัดหาคนงานหรือกุลิจินไปทำงานในต่างประเทศ ตามดินแดนโพ้นทะเล คนงานจีนส่วนใหญ่มาจากเซียะเหมิน ฮั่วเหมิน (มาเก๊า) และตามเมืองท่าอื่นๆ ด้วย¹⁰

โดยสรุปจะเห็นได้ว่า ชาวจีนที่เดินทางเข้ามาในเมืองไทยนั้น มีทั้งชาวจีนที่เดินทางเข้ามาเองโดยสมัครใจ เนื่องจากปัจจัยแรงผลักดันภายในเมืองจีน และปัจจัยแรง

⁹ วิลเลียม จี สกินเนอร์, สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, หน้า 32.

¹⁰ ทวีป วรดิกล, ประวัติศาสตร์จีน, (กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ, 2538), หน้า 620.

ดึงดูดของเมืองไทย มีชาวจีนที่เดินทางเข้ามาโดยผ่านนายหน้าและบริษัทจัดหาคนงาน ที่อาจจะเต็มใจหรือถูกหลอกลวงเข้ามา เพื่อมาทำงานเป็นแรงงานรับจ้างในการก่อสร้าง และทำงานด้านอื่นๆ จากการที่ชาวจีนเดินทางเข้ามาในเมืองไทยด้วยรูปแบบที่แตกต่าง กัน จึงทำให้ชาวจีนในเมืองไทยนั้น มิได้มีเพียงชาวจีนจากท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งเท่านั้น แต่จะมีชาวจีนจากหลากหลายท้องถิ่นที่ได้เดินทางเข้ามาในเมืองไทย

2. ลักษณะพิเศษของสังคมไทย

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความยืดหยุ่นสูง มีความพร้อมที่จะเปิดรับการเข้ามา ของชนต่างชาติ ชาวจีนเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนที่แสดงถึงการผสมกลมกลืนกันระหว่าง ชาวจีนและชาวไทย เมื่อชาวจีนเดินทางหนีภัยทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศ เข้ามาในไทย เขาเหล่านั้นก็สามารถตั้งหลักแหล่งและประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้ อย่างสะดวก ตัวอย่างปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปไม่ว่าจะเป็นบริเวณภาคใด ซึ่งเป็นที่ตั้ง หลักแหล่งของจีนชาวฮกเกี้ยนเป็นส่วนใหญ่หรือภาคกลางซึ่งมีชาวจีนแต้จิ๋วเป็น ประชากรส่วนใหญ่ นอกจากนั้นก็มีชาวจีนกระจัดกระจายทั่วไปในประเทศ เมื่อ เศรษฐกิจและสังคมของประเทศขยายตัวกว้างขวางขึ้น และเนื่องจากชาวจีนเป็นผู้ซึ่งมี ความขยัน หมั่นเพียร อดทน จึงสามารถสร้างฐานะของตนได้ สร้างความเป็นปึกแผ่น ของครอบครัวในระยะเวลาต่อมา นอกจากนั้นชาวจีนบางคนก็มีความสนิทสนม ชอบ พอกับคนไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับข้าราชการไทยที่จะให้ความช่วยเหลือชาวจีน เหล่านั้นให้ประสบความสำเร็จในอาชีพการงาน เลื่อนขั้นทางสังคมและทำความดี ความชอบให้สังคม แสดงความกตัญญูต่อแผ่นดินที่ตนอาศัยอยู่

นอกจากลักษณะพิเศษของสังคมไทย และคุณสมบัติอันโดดเด่นของชาวจีน แล้ว รัฐบาลไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ก่อน พ.ศ. 2453 (ค.ศ. 1910) มีนโยบายที่เปิดรับ การหลั่งไหลเข้ามาของชาวจีนอพยพ เพราะได้ประโยชน์จากการใช้ชาวจีนในกิจการ ทางเศรษฐกิจ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเศรษฐกิจของไทยเป็นเศรษฐกิจแบบพอ

ยังชีพผสมผสานกับเศรษฐกิจแบบตลาด (market economy) แต่หลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงใน พ.ศ. 2398 (ค.ศ. 1855) แล้วเศรษฐกิจไทยได้พัฒนามาเป็นเศรษฐกิจเงินตรา (money economy) ชาวจีนอพยพเหล่านี้มีบทบาทในเศรษฐกิจรัตนโกสินทร์ช่วงสงครามจารีตต่อเนื่องมาจนเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ ตั้งแต่การเป็นแรงงานกรรมกร แรงงานฝีมือ เกษตรกร ชาวประมง เจ้าภีษณายากร เป็นต้น¹¹ ประกอบกับขณะนั้นสังคมไทยเป็นสังคมระบบไพร่ คนไทยต้องสังกัดอยู่ในระบบต้องทำงานรับใช้ราชการตามเวลาที่กำหนด แต่ชาวจีนไม่ได้สังกัดในระบบนี้ ชาวจีนจึงมีอิสระในการประกอบกิจการต่าง ๆ เช่น เป็นพ่อค้า เจ้าภีษณายากร ตำแหน่งเจ้าภีษณายากรนี้เอื้อให้ชาวจีนเหล่านี้ต่อมาได้พัฒนาเป็นนายทุนในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมของไทย นอกจากนี้พ่อค้าสำเภียบางคนก็ได้พัฒนาต่อมาเป็นนายทุนในเศรษฐกิจไทยแข่งขันกับนายทุนตะวันตก ในกิจการค้าข้าว ไร่สี ไร่เกลือ เหมืองแร่

นอกจากชาวจีนที่ได้แปรตัวเองเป็นนายทุนในสังคมไทยแล้ว ยังมีชาวจีนจำนวนหนึ่งที่ได้รับการแต่งตั้งรับพระราชทานบรรดาศักดิ์จากพระมหากษัตริย์ไทยเช่นเดียวกับข้าราชการไทย และเข้ารับราชการในตำแหน่งต่างๆ การพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้แก่ชาวจีนนั้น แรกตั้งเป็นบรรดาศักดิ์ที่ไม่สูงมากนักจะเป็นระดับแค่หลวงและขุนเท่านั้น และการพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้แก่ชาวจีนนั้นจะมีสองประเภท คือ บรรดาศักดิ์ที่เป็นตำแหน่งในการบริหารราชการแผ่นดิน เช่น ตำแหน่งข้าราชการชาวจีนที่ดั่งขึ้นเพื่อทำหน้าที่ปกครองชาวจีนในกรุงเทพฯ และเมืองต่างๆ ประเภทที่สองเป็นบรรดาศักดิ์ที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงพระราชทานให้แก่ชาวจีนที่ทำคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ เช่น ทำหน้าที่นายภีษณายากรได้ประสบผลสำเร็จอย่างดี นำเงินเข้าท้องพระคลังเป็นจำนวนมาก หรือบางครั้งก็พระราชทานบรรดาศักดิ์ให้ชาวจีนที่ทำ

¹¹ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 1564

ประโยชน์ให้แก่สังคม เช่น การสร้างสะพาน หรือบริจาคเงินให้แก่ทางราชการ ชาวจีนที่ได้รับบรรดาศักดิ์ประเภทที่สองมีเป็นจำนวนมาก มีลูกหลานที่ได้รับบรรดาศักดิ์ต่อมาเช่นเดียวกัน และต่อมาก็ได้รับพระราชทานนามสกุลใช้สืบต่อกันมา

3. ชาวจีน¹² ที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนนาง

ในที่นี้จะศึกษาถึงชาวจีนที่เป็นขุนนางได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์สองกลุ่ม คือ ขุนนางในระบบราชการไทย และขุนนางที่ได้รับการแต่งตั้งเนื่องจากทำความดีความชอบให้ทางราชการ

3.1 ขุนนางในระบบราชการไทย

ขุนนางในระบบ หมายถึง ชาวจีนที่ได้รับบรรดาศักดิ์ให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและการปกครองที่รัฐบาลกำหนดได้ เช่น ตำแหน่งหลวง¹³ โขฎีกราชเศรษฐี เป็นตำแหน่งที่ควบคุมดูแลชาวจีน เป็นต้น

จากหลักฐานที่ค้นพบในสมัยอยุธยา มีการแต่งตั้งขุนนางตำแหน่งต่างๆ เพื่อดูแลชาวจีนและตำแหน่งเหล่านี้ต่อมาขยายมากขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์เมื่อชุมชนจีนเติบโต ในสมัยอยุธยา มีการตั้งกรมท่าซ้าย เพื่อดูแลควบคุมชาวจีน ญวน ญี่ปุ่น รวมถึงกิจการสำเภาหลวงที่ออกไปค้าขายกับประเทศเหล่านี้ โดยมีหลวงโฆฎีกราชเศรษฐีเป็นเจ้ากรม เป็นตำแหน่งบรรดาศักดิ์สูงสุดของคนจีน ควบคุมดูแลชาวจีนและเป็นตำแหน่งที่มีมาตลอดจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระยาโฆฎีกราชเศรษฐีคนสุดท้าย คือ ผ่อง โชติกพุกกณะ¹⁴

¹² กลุ่มชาวจีนที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ ศึกษาเฉพาะกรณีชาวจีนโพ้นทะเลที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ ในกรณีลูกจีนที่เกิดในประเทศไทยไม่อยู่ในขอบข่ายของการศึกษา

¹³ อาจได้รับเลื่อนบรรดาศักดิ์ขึ้นเป็นพระหรือพระยาขึ้นอยู่กับอาวุโสของผู้ดำรงตำแหน่งในขณะนั้น

¹⁴ รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องพระยาโฆฎีกราชเศรษฐีในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ดูใน พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, ลำเภาสยาม: ดำเนินจักบางกอก, (กรุงเทพฯ: บริษัท นามมีบุ๊คส์ จำกัด, 2544)

ในสมัยอยุธยา นอกจากตำแหน่งบรรดาศักดิ์หลวงโซฎิกราชเศรษฐี ซึ่งเป็นตำแหน่งขุนนางสูงสุดรับผิดชอบควบคุมดูแลชาวจีนแล้ว ในเอกสารชั้นต้นยังกล่าวถึงขุนนางในตำแหน่งอื่นๆ ที่ปฏิบัติหน้าที่ช่วยเหลือหลวงโซฎิกราชเศรษฐีในการควบคุมดูแลชาวจีนอีกด้วย ในตำราแบบธรรมเนียมในราชสำนักกรุงศรีอยุธยา ได้กล่าวถึงการรักษาพระนครในเวลาที่พระเจ้าแผ่นดินไม่ได้ประทับในราชธานีไว้ตอนหนึ่งว่า “กรมท่าซ้ายขวาเกณฑ์แบ่งอยู่รักษากรุงฯ รักษาจำหลัอตระเวน บรรจบถึงกันตามอำเภอ เป็น (คือ) ขุนทองสื่อ ขุนทองสมุท อำเภอจีน (รักษา) แต่วัดจีนถึงประตูจีน” นอกจากนั้นในพระไอยการตำแหน่งนาพลเรือน นาทหาร หัวเมือง ได้ระบุว่าตำแหน่งจีนล่ามนายอำเภอมีศและราชทินนามในทำเนียบขุนนางว่า ขุนทองสื่อ ขุนทองสมุท มีศักดินา 600¹⁵

หลักฐานชั้นต้นที่มีอยู่เพียงเท่านี้ ทำให้ไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับขอบข่ายอำนาจและหน้าที่ของตำแหน่งนายอำเภอจีนในสมัยอยุธยา สันนิษฐานได้เพียงว่าเป็นขุนนางระดับล่างในระบบ ราชการไทยที่สังกัดกรมท่าซ้าย มีหน้าที่ช่วยเหลือหลวงโซฎิกราชเศรษฐีในการควบคุมดูแลชาวจีน และคงเป็นตำแหน่งที่มีเฉพาะในราชธานีเท่านั้น ไม่ได้กระจายไปอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ

ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัชกาลที่ 3 ชาวจีนได้อพยพมาไทยมากยิ่งขึ้น และกระจายไปอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ หลายหัวเมือง เช่น นครสวรรค์ ชัยนาท เป็นต้น ทำให้รัฐบาลมีความจำเป็นจะต้องปรับปรุงวิธีการควบคุมชาวจีนให้รัดกุมมากขึ้นกว่าเดิม ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 จนถึงสมัยก่อนการปฏิรูปการปกครอง ทางการไทยได้เพิ่มตำแหน่งขุนนางชาวจีนอีกหลายตำแหน่งในระบบราชการ ตำแหน่งที่เพิ่มขึ้นนี้จะกระจายอยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ที่มีชาวจีนไปตั้ง

¹⁵ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง, หน้า 1520 อ้างถึงลักษณะธรรมเนียมต่าง ๆ ภาคที่ 19 พ.ศ. 2474 หน้า 31 และกฎหมายตราสามดวง พ.ศ. 2521 หน้า 117

หลักแหล่ง ผู้ปกครองชาวจีนที่ตั้งขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นี้ประกอบด้วย นายอำเภอจีน จางวางจีน หรือจางวางอำเภอจีน ปลัดจีน และกงสุลจีนในบังคับสยาม ตำแหน่งต่าง ๆ ดังกล่าวนี้อำนาจหน้าที่แตกต่างกันคือ

1. นายอำเภอจีน มีหน้าที่ดูแลความทุกข์สุขของชาวจีนในท้องถิ่นที่ตนรับผิดชอบ พิจารณาประเมินประณอมคดีความวิวาทเล็กๆ น้อยๆ ในหมู่คนจีน นอกจากหน้าที่ในด้านคดีความแล้ว นายอำเภอจีนยังต้องรับผิดชอบต่อเจ้าเมืองกรมการเรือ การจัดทำบัญชีรายชื่อชาวจีนในท้องถิ่นที่ตนควบคุมดูแลว่า มีอยู่เท่าไร ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ไหน ประกอบอาชีพอะไร รวมทั้งนำชาวจีนเหล่านี้มาผูกปี้ข้อมือเมื่อถึงกำหนดเวลาผูกปี้ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องคอยดูแลว่าไม่ให้ชาวจีนประพฤติผิดกฎหมาย เช่นไม่ให้ซื้อขายสิ่งของต้องห้าม ไม่ให้สมาคมกันเป็นโจรผู้ร้าย หรือรวมกลุ่มกันเป็นสมาคมลับ เป็นต้น กล่าวโดยสรุป นายอำเภอจีนมีอำนาจหน้าที่ในการให้ความคุ้มครองช่วยเหลือและควบคุมดูแลชาวจีน

2. จางวางจีนหรือจางวางอำเภอจีน ตำแหน่งจางวางจีนหรือจางวางอำเภอจีนก็คือ ตำแหน่งนายอำเภอจีนนั่นเอง จางวางจีนมีขอบข่ายอำนาจหน้าที่เหมือนนายอำเภอจีนทุกประการ ต่างกันเล็กน้อยตรงที่ว่า จางวางนายอำเภอจีนมักได้รับพระราชทานยศบรรดาศักดิ์สูงกว่านายอำเภอจีน เนื่องจากรับผิดชอบควบคุมดูแลชาวจีนในท้องถิ่นที่กว้างใหญ่กว่า และท้องถิ่นที่จางวางจีนรับผิดชอบจะมีชาวจีนอาศัยอยู่ไม่หนาแน่น เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2387 รัฐบาลได้แต่งตั้งอากรภูมิเป็นที่หลวงบำรุงพานิช จางวางจีน รับผิดชอบควบคุมดูแลชาวจีนในเมืองชัยนาทแขวงเมืองชัยนาท ในสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อ พ.ศ. 2402 รัฐบาลได้แต่งตั้งจีนอี่เป็นที่หลวงภักดีพานิช จางวางจีนเมืองเชียงแตงและแขวงเมืองเชียงแตง ต่อมาจีนอี่ทำความดีความชอบไว้มาก ดังนั้น ใน พ.ศ. 2409 จึงได้เลื่อนยศขึ้นเป็นที่พระโกษาพานิช

กล่าวโดยสรุป ในหัวเมืองที่มีชาวจีนไปตั้งถิ่นฐานอยู่กันมาก เช่น นครสวรรค์ จะเข็งเทรา ภูเก็ต รัฐบาลจะแต่งตั้งนายอำเภอจีนหลายคนเป็นผู้

ควบคุมดูแลชาวจีนตามกลุ่มภาษา ตามศาสนา ตามสภาพภูมิศาสตร์ หรือตามการรวมกลุ่มทางสังคม ขึ้นอยู่กับสภาพของท้องถิ่นนั้นๆ แต่ถ้าเป็นหัวเมืองที่มีชาวจีนไปตั้งหลักแหล่งอยู่พอสมควร แต่ไม่ถึงขั้นหนาแน่นมาก เช่น เชียงแตง อุทัยธานี เมืองสรรบุรี ปรานบุรี รัฐบาลอาจแต่งตั้งนายอำเภอจีนเพียงคนเดียว ทำหน้าที่ควบคุมดูแลชาวจีนทุกกลุ่มภาษาในเมืองนั้น หรืออาจแต่งตั้งจางวางอำเภอจีนถ้าท้องถิ่นที่ชาวจีนไปตั้งถิ่นฐานอยู่กินอาบาวบริเวณกว้างพอควร จะเห็นได้ว่าในทุกๆ ท้องถิ่นที่มีชาวจีนไปตั้งหลักแหล่งอยู่ รัฐบาลจะแต่งตั้งผู้ปกครองชาวจีนเป็นกลไกของรัฐในการควบคุมดูแลชาวจีนเหล่านั้น

3. ปลัดจีน ระบบผู้ปกครองชาวจีนตามหัวเมือง ได้แก่ นายอำเภอจีน หรือจางวางอำเภอจีน ที่รัชกาลที่ 3 ทรงตั้งขึ้นเพื่อเป็นกลไกในการควบคุมชาวจีนตามหัวเมืองต่างๆ นั้น เมื่อมาถึงในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้มีการปรับปรุงอีกเล็กน้อย กล่าวคือ ในหัวเมืองที่มีชาวจีนไปตั้งถิ่นฐานอยู่มากและมีนายอำเภอจีนหลายคนนั้น รัฐบาลได้ตั้งตำแหน่ง “ปลัดจีน” เพิ่มขึ้นอีกตำแหน่งหนึ่งเพื่อให้เป็นหัวหน้าของพวกนายอำเภอจีน โดยปลัดจีนจะรับราชการภายใต้การบังคับบัญชาของเจ้าเมือง ปลัดจีนมักได้รับพระราชทานยศในระดับ “หลวง” และมีศักดินา 600-800 แต่ก็มีปลัดจีนบางคนได้รับพระราชทานยศในชั้น “พระ” และมีศักดินา 600-1,000

จากเอกสารชั้นต้นในสมัยรัชกาลที่ 5 แสดงว่าพระมหากษัตริย์ไทยทรงพระราชทานบรรดาศักดิ์แก่ชาวจีนเพื่อเป็นกงสุลฝ่ายจีน ดังนี้คือ

ปีมะโรงสัมฤทธิ์ศก

ร.ศ. ๘๗

ปีที่ ๑ ในรัชกาลที่ ๕

ให้ขุนพิทักษ์ภักดี (เฉีย) เปนหลวงบาราศคดีจีน กงสุลฝ่ายจีนกรุงเก่า ให้ถือศักดินา ๘๐๐ ได้บังคับบัญชาว่ากล่าวพวกจีนบรรดาอยู่ในแขวงกรุงเก่าทั้งสิ้น แลให้

ฟังบังคับบัญชาผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการ แต่ที่เป็นยุติธรรมเลขาชอบด้วยราชการ ถ้าพวกจีนวิวาทเกี่ยวข้องเป็นความกันเล็กน้อย ก็ให้ว่ากล่าวตัดสินให้แล้วแก่กัน ถ้ามีขมกัณเฑาะเป็นความใหญ่จะต้องถึงสินไหมพินัย ก็ให้นำตัวผู้ต้องคดีไปพร้อมผู้สำเร็จราชการเมืองกรมการ พิจารณาตามกฎหมาย แลการอื่นนอกนั้น จงประพฤติให้ถูกต้องตามบังคับในท้องตราจทุกประการ แลรักษาความซื่อสัตย์สุจริตต่อกรุงเทพมหานครตามอย่างธรรมเนียมผู้ที่อยู่ในตำแหน่งเช่นนี้ ขอให้มีความสุขสวัสดิ์เจริญเทอญ¹⁶

นอกจากการแต่งตั้งกงสุลฝ่ายจีนแล้ว ยังมีการตั้งชาวจีนเข้าทำงานในกรมท่าซ้ายอีกด้วย ดังตัวอย่างเช่น

ให้จีนคุ้มหลวงจู เปนหลวงทวีจีนบำรุง กงสุลฝ่ายจีนที่ ๑ เมือง

สมุทรสาคร
นครไชยศรี

ให้ถือศักดินา ๔๐๐ ๑๗๙ ตั้งแต่ง ๑
ณ วัน ๒๙๒ กำ ปีมโรงสัมฤทธิ์

ศักราช ๑๒๓๐ เปนวันที่ ๕๕ ในรัชกาลปัตยุบันนี้

¹⁶ กองหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร, การแต่งตั้งขุนนางไทยในสมัยรัชกาลที่ 5, 2521, หน้า 6

ให้จีนเทียนโฮ เป็นหลวงกิจจาจีนสยาม กงสุลฝ่ายจีนที่ เมือง

สมุทรสงคราม
ราชบุรี
กาญจนบุรี

ให้ถือศักดินา ๔๐๐ ๗๗ ตั้งแต่ง

ณ วัน ๒๗๒ ค่ำ ปีมโรงสัมฤทธิ์

๑๒๓๐ เป็นวันที่ ๕๕ ในรัชกาลปัตยุบันนี้^{๑๗}

นอกจากพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้แก่ชาวจีนเพื่อดำรงตำแหน่งทาง การปกครองชาวจีนในประเทศไทยแล้ว ในสมัยรัชกาลที่ 4 พระองค์ยังทรงตั้งและ แปลงบรรดาศักดิ์ขุนนางใหม่ โดยปรากฏว่าตำแหน่งคนจีนอยู่ในรายการด้วยคือ ทรง ให้เปลี่ยนจาก “จีนช่างเขียน” เป็น “ขุนจ่านางจิตรกรรมเจ้ากรม” และปรับตำแหน่ง “จีน ช่างหล่อ” จาก “หลวงชำนาญโลหะเจ้ากรม” เป็น “หลวงชำนาญโลหะอาวุธ” และ “จีน ช่างตีบุก” ให้เปลี่ยนจาก “ขุนพิลลโลหะเจ้ากรม” เป็น “ขุนพิลลยติบุการ”^{๑๘}

3.2 ขุนนางที่ได้รับการแต่งตั้งเนื่องจากทำความดีความชอบให้ทางราชการ ขุนนางประเภทนี้เป็นชาวจีนที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงพระราชทาน บรรดาศักดิ์ เนื่องจากเป็นผู้ที่ทำความดีความชอบให้แก่แผ่นดิน บรรดาศักดิ์เหล่านี้เป็น

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน หน้า 7

^{๑๘} เจ้าพระยาทิพากรไกรวงศ์, พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2397-2411).

หน้า 386-387

บรรดาศักดิ์เฉพาะตัวบุคคล ทรงพระราชทานให้แก่ชาวจีนที่มีความบากบั่น อุตสาหะ ขยันหมั่นเพียร ตั้งหลักฐานและประกอบอาชีพต่างๆ ตามส่วนต่างๆ ของประเทศ เช่น เดินเรือสำเภาค้าขาย เจ้าภาษีนายอากร ผูกขาดภาษีและเก็บเงินส่งราชการเป็นจำนวนมาก ทำความดีความชอบให้กับทางราชการ มีความชำนาญทางการค้า สามารถใช้ตำแหน่งเจ้าภาษีนายอากรเป็นช่องทางในการเลื่อนฐานะทางสังคม นอกจากนั้นก็มีชาวจีนบางคนที่มีความสามารถทางการรบก็จะได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ หรือนายทุนชาวจีนบางคนที่สร้างสะพาน และสาธารณูปโภคให้แก่ทางราชการ พระมหากษัตริย์ไทยก็จะทรงพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็นการตอบแทนเช่นกัน

ชาวจีนที่ได้รับบรรดาศักดิ์ประเภทนี้ มีความสำคัญอย่างมากในสังคมไทย เพราะตระกูลเหล่านี้ส่วนใหญ่จะมีทายาทที่ประกอบคุณงามความดีให้แก่ทางการต่อมา และได้รับบรรดาศักดิ์ต่อมาถึงคนรุ่นหลังๆ ทายาทตระกูลเหล่านี้จะมีฐานะและมีหน้ามีตาในสังคม การพระราชทานบรรดาศักดิ์ประเภทนี้ส่วนใหญ่จะปรากฏทั้งในภาคกลางและภาคใต้ ซึ่งในภาคกลางนั้นชาวจีนแต้จิ๋ว จะเป็นกลุ่มที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์มากกว่าชาวจีนกลุ่มภาษาอื่นๆ ในทำนองเดียวกันในภาคใต้ ชาวจีนฮกเกี้ยนและชาวจีนกวางตุ้งก็จะเป็นชาวจีนที่ได้รับบรรดาศักดิ์มากกว่าชาวจีนกลุ่มภาษาอื่นเช่นกัน

3.2.1 ภาคกลาง

จากหลักฐานที่ปรากฏ สมัยพระเจ้าตากสินเป็นสมัยที่พระมหากษัตริย์ไทยได้พระราชทานบรรดาศักดิ์ให้แก่ชาวจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวจีนแต้จิ๋ว ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงมีเชื้อสายจีนแต้จิ๋ว ตัวอย่างของจีนแต้จิ๋วที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เช่น นายสำเภาแต้จิ๋วสมัยพระเจ้าตากสิน นายเต็กจั่น แซ่ตั้ง ได้รับการแต่งตั้งเป็น “พระยาศรีราชากร” การค้าสำเภาของท่านคงจะเจริญรุ่งเรือง เพราะมีหลักฐานว่าตัวท่านและบุตรชายได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ทั้งที่เมืองไทยและเมืองจีน ฝ่ายไทยท่านได้เป็นพระยาศรีราชากร ส่วนบุตรชายได้รับพระราชทานบรรดา-

ศักดิ์เป็น “พระยาสมบัติวานิช” ทายาทของท่านต่อมาก็ได้รับราชการรับใช้ประเทศชาติ และในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับพระราชทานนามสกุลว่า สมบัติศิริ¹⁹

นอกจากตัวอย่างของชาวจีนที่มีความสามารถในการเดินเรือ แล้ว ชาวจีนบางคนมีความสามารถทางการรบทัพจับศึก ในห้าหกปีแรกของสมัยพระเจ้าตากสิน เจ้าหัวเหลียน จินเต๋จิวแซ่ตั้ง ได้รับการแต่งตั้งให้เป็น “ขุนพิพิธวาทิ” ด้วยความสามารถและความกว้างขวางในหัวเมืองฝั่งตะวันออก จึงได้เลื่อนยศตำแหน่งอย่างรวดเร็ว ภายในระยะเวลาไม่ถึง 1 ปี ก็ได้เป็น “พระยาพิพิธวาทิ” หนึ่งในแม่ทัพผู้ยกทัพเข้าตีค่ายโพธิ์สามต้น²⁰

ตัวอย่างของจีนที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์อีกกรณี คือ ขุนพัฒน์ หรือ เจ้าสัวหวย ต้นตระกูล “เตชะกำพุร” เป็นจีนแต้จิ๋ว พื้นฐานครอบครัวเป็นชาวนายากจน สมัยรัชกาลที่ 4 ได้เดินทางมาเมืองไทย ทำงานเป็นลูกจ้างในร้านค้าแถวถนนทรงวาด สะสมทุนรอนได้มากขึ้นและประมูลผูกขาดกิจการโรงบ่อนเบี้ยและการออกหวย ก.ข. คงประมาณทศวรรษ 2420 จินหวยได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์จากรัชกาลที่ 5 เป็น “ขุนพัฒน์” นายอากรบ่อนเบี้ย กิจการของขุนพัฒน์ประสบความสำเร็จและขยายใหญ่โตมากยิ่งขึ้น ถึงขนาดร่วมลงทุนกับชาวจีนหลายคนก่อตั้งบริษัท เรือเมล์จีนสยามทุน จำกัด นอกจากเป็นผู้นำเงินในสังคมไทยแล้ว ครอบครัวขุนพัฒน์ยังมีความสัมพันธ์อันดีกับสมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ บุตรธิดาของขุนพัฒน์ได้ดำรงกิจการของตระกูลและเป็นผู้ที่มีหน้ามีตาในสังคม²¹

¹⁹ พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร, สำเนาสยาม: ดำเนินเจ๊กบางกอก.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 98

²¹ สุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, “ขุนนางไทยเชื้อสายจีนบางตระกูลในสมัยรัตนโกสินทร์” เอเชียปริทัศน์ ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน, 2535), หน้า 82

การพระราชทานบรรดาศักดิ์แก่ผู้ที่มีความสามารถและมีคุณประโยชน์แก่ราชการยังคงปฏิบัติต่อมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพราะเป็นสมัยที่มีการสร้างกรุง การวางรากฐานการเมืองการปกครองในระดับต่างๆ ทั้งในส่วนกลางและบริเวณหัวเมือง รัฐบาลจำเป็นต้องมีคนที่มีความจงรักภักดีเป็นหูเป็นตาช่วยปกครองประเทศ การพระราชทานบรรดาศักดิ์ก็เป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการสร้างคน ในสมัยนี้เราจะพบว่าการพระราชทานบรรดาศักดิ์แก่ชาวจีนทั้งในกรุงเทพฯ และทางใต้ ข้อที่น่าสังเกต ทางใต้จีนที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ ส่วนใหญ่จะเป็นจีนฮกเกี้ยน และมีจำนวนค่อนข้างมากเพราะว่าจีนฮกเกี้ยนส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานอยู่ทางใต้ ส่วนทางภาคกลางส่วนมากจะเป็นจีนแต้จิ๋ว

3.2.2 ภาคใต้

ชาวจีนทางใต้ที่ได้รับบรรดาศักดิ์ส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนที่ประกอบอาชีพเจ้าภาษีนายอากร และดำเนินกิจการเหมืองแร่ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญทางใต้ ตัวอย่างของชาวจีนที่ได้รับบรรดาศักดิ์ทางภาคใต้ เช่น ตระกูล ณ ระนอง เป็นตระกูลใหญ่ที่สืบสานตระกูลมานานนับ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จวบจนยุคปัจจุบัน ต้นตระกูล ณ ระนอง เป็นจีนฮกเกี้ยน ชื่อ ชูเจียง แซ่คอ ใน พ.ศ. 2343 (ค.ศ. 1800) ออกจากจีนเดินทางมาเมืองไทยทำการค้าขาย และตั้งหลักแหล่งที่พังงา ต่อมาต่อเรือกำปั่นเดินทางค้าขาย และได้ค้าขายดีบุก ขอสูกขาดการทำดีบุกที่ระนอง และใน พ.ศ. 2387 ได้รับตราตั้งเป็น “หลวงรัตนเศรษฐี” ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อตำแหน่งเจ้าเมืองระนองว่างลง หลวงรัตนเศรษฐี (คอชูเจียง) ก็ได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น “พระรัตนเศรษฐี” ตำแหน่งเจ้าเมืองระนองและ พ.ศ. 2405 (ค.ศ. 1862) ก็ได้เลื่อนเป็น “พระยารัตนเศรษฐี” ผู้ว่าราชการเมืองระนอง

ความเฉลียวฉลาดของพระยารัตนเศรษฐี (คอชูเจียง) ซึ่งมีประสบการณ์จากการค้าขายมาก่อน ช่วยให้สามารถมองเห็นโอกาสในการทำกำไรจากระบบภาษีอากรไทยสมัยโบราณได้ดี จึงขออนุญาตไปทางกรุงเทพฯ เพื่อผูกขาดเก็บ

ภาษีอากรเมืองระนองทุกอย่างเท่าที่เคยเป็นมาแต่ครั้งก่อนแต่เพียงผู้เดียว มิให้ผู้อื่นมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งก็ได้รับอนุญาตจากกรุงเทพฯ เป็นอย่างดี พระยารัตนเศรษฐี (คอซู้เจียง) จึงมีรายได้จากบรรดาภาษีอากรต่างๆ ในขณะนั้น คือ ภาษีดีบุกที่ส่งออกขายต่างประเทศ ภาษีสินค้าขาเข้าในอัตราร้อยชักสามตามราคา อากรฝิ่น อากรสุรา และอากรบ่อนเบี้ย

พระยารัตนเศรษฐี (คอซู้เจียง) ได้ปกครองทำนุบำรุงเมืองระนองด้วยการใช้ทุนทรัพย์ที่เก็บได้จากภาษีอากรผูกขาดส่วนที่เหลือจากนำส่งส่วนกลางแล้วนั้น จนเมืองระนองเจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่วนตัวพระยารัตนเศรษฐีเองก็ได้ขยายกิจการเหมืองแร่ออกไปยังเมืองหลังสวนซึ่งเป็นเมืองใกล้เคียงอีกเมืองหนึ่ง พร้อมทั้งได้เปิดกิจการค้าขายควบคู่ไปด้วย จนเมืองหลังสวนมีความเจริญรุ่งเรืองได้รับการยกฐานะเป็นเมืองจัตวาขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ เช่นเดียวกับเมืองระนอง ละครกุล ณ ระนองยังคงมีความสำคัญในภาคใต้ต่อมา เพราะบรรดาบุตรชายของพระยารัตนเศรษฐี (คอซู้เจียง) ทุกคนล้วนแล้วแต่เข้ารับราชการตำแหน่งสูงระดับผู้ว่าราชการเมืองระนอง²² ตัวอย่างเช่น บุตรชายชื่อ คอซิมบี้ ได้รับราชการและได้รับบรรดาศักดิ์เป็น “พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี” ผู้ว่าราชการเมืองตรัง เป็นผู้ทำคุณประโยชน์ให้แก่ภาคใต้ เช่น เป็นผู้นำแบบอย่างการสร้างเมืองแบบตะวันตกมาใช้ในเมืองทางใต้ เช่นที่ ตรัง

ละครกุล ณ ระนอง ได้เริ่มค้นในเมืองไทยจากการเป็นนักธุรกิจ แล้วเปลี่ยนแนวทางเข้าสู่ราชการด้วยการเป็นนายอากรเจ้าภาษี เป็นผู้ว่าราชการเมือง และเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑล ต่อมาทายาทของละครกุลรุ่นต่อๆ มา ผู้สืบทอดสกุลปัจจุบัน มีอาชีพหลากหลายแตกต่างกัน บ้างก็เป็นใหญ่อยู่ในวงราชการ บ้าง

²² ดูรายละเอียดใน สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ, จีนทักษิณ: วิถีและพลัง, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2544), หน้า 175

ก็เป็นพ่อค้า บ้างก็เป็นนักบริหารอาชีพตามแนวคิดที่ได้รับความ ต่างยังยึดมั่นในคุณธรรมและดำรงไว้ซึ่งเกียรติยศชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล ด้วยความสำนึกและภูมิใจในบรรพชนที่อุตสาหะสั่งสมคุณสมบัติเหล่านี้ไว้ให้ตลอดมา

นอกจากตระกูล ณ ระนองแล้วยังมีตระกูลที่สำคัญในภาคใต้ อีกหลายตระกูล เช่น คุณานุรักษ์ คั่นตระกูล คือ นายปุย แซ่ตัน เป็นจีนฮกเกี้ยน อพยพมาจากมณฑลฮกเกี้ยน มาตั้งหลักแหล่งที่เมืองสงขลาระหว่างใน พ.ศ. 2374-2381 (ค.ศ. 1831-1838) ในสมัยรัชกาลที่ 3 เกิดกบฏเมืองไทรบุรี นายตันปุยได้ออกอาสาปราบปรามพวกผู้รบกวน เมื่อรบชนะ พระยาสงขลาจึงปูนความชอบ ให้โปรดเกล้าพระราชทานแต่งตั้งนายปุย แซ่ตัน เป็น “หลวงสำเร็จกิจการจางวาง” และได้ย้ายที่พำนักไปตั้งรกรากอยู่เมืองปัตตานี บุตรของหลวงสำเร็จกิจการจางวาง ได้ทำงานที่สำคัญหลายอย่าง เช่น ทำงานในกิจการเหมืองแร่ บางคนเป็นผู้ควบคุมการขนส่งและจัดเก็บภาษีอากรเข้าออก และเป็นตุลาการ มีอำนาจเต็มตัดสินใจคดีความซึ่งเกิดขึ้นระหว่างชาวจีน

ตระกูลคุณานุรักษ์ได้ทำมาหากินมีฐานะดีและทำคุณประโยชน์ให้แก่แผ่นดิน เช่น การบูรณะศาลเจ้าปูนเต้าก และในการอุปถัมภ์วัด วัดที่ตระกูลคุณานุรักษ์มาตลอด คือ วัดดามีนรโมสร วัดมุขลินทวงปีวิหาร คนในตระกูลนี้ต่อมาได้รับเลือกเป็นนายกเทศมนตรีหลายคน เช่น นายดิเรก คุณานุรักษ์ (บุตรขุนพิทักษ์ราม) ได้รับเลือกเป็นนายกเมืองปัตตานี ตั้งแต่ พ.ศ. 2491-2515 (ค.ศ. 1948-1972) คนในตระกูลคุณานุรักษ์รุ่นหลังๆ ได้ย้ายถิ่นฐานมาอยู่กรุงเทพฯ เป็นส่วนใหญ่ และนิยมรับราชการมากกว่าจะเล่นการเมือง

โดยสรุปชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในเมืองไทยและได้รับบรรดาศักดิ์ เพราะทำความดีความชอบให้แก่ทางราชการส่วนใหญ่จะพบในบริเวณภาคกลางและภาคใต้ ไม่ค่อยจะปรากฏในภาคเหนือและภาคอื่นๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในระยะแรกๆ ที่ชาวจีนอพยพมาเมืองไทย จะตั้งหลักแหล่งอยู่ในบริเวณภาคกลางและภาคใต้มากกว่าภาคอื่นๆ ในภาคอื่นชาวจีนที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์

จะเป็นชาวจีนที่เกิดในประเทศไทย เช่น กรณีตระกูลชุนติมา ทางภาคเหนือของไทย ผู้ที่ได้รับบรรดาศักดิ์จากพระมหากษัตริย์ไทย คือ สมาชิกของตระกูลที่เกิดในเมืองไทย เนื่องจากบทความนี้ศึกษาการได้รับบรรดาศักดิ์ของชาวจีนโพ้นทะเล ตระกูลชุนติมาจึงไม่เป็นกรณีศึกษา เป็นแต่เพียงกรณีตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของชาวจีนที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เท่านั้นเอง เพื่อความชัดเจนของการศึกษา ผู้เขียนได้ยกตัวอย่างตระกูลบางตระกูลที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ในภาคต่างๆ ของไทยในภาคผนวก

4. บทสรุป

การแต่งตั้งชาวจีนให้ได้รับบรรดาศักดิ์เช่นเดียวกับข้าราชการ ไทยนั้นวิลเลียม สกินเนอร์ (William Skinner) ผู้เชี่ยวชาญด้านจีนศึกษาได้กล่าวว่า ชาวจีนเหล่านี้ไม่มีใครเลยที่เริ่มต้นด้วยการเข้ารับราชการเหมือนกับพวกคนไทย ดังนั้นพวกเขาก็เป็นคนจีนที่มีชื่อเสียงจึงดูเหมือนว่าจะจะเป็นกรณีพิเศษของการเลื่อนระดับทางสังคมให้สูงขึ้น และเป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อคนจีนที่ชาญฉลาดผู้ใด เมื่อได้หันเหเข้าไปในวงการบริหารของไทยแล้ว คนจีนผู้นั้นก็จะจงรักภักดีต่อรัฐบาลไทย และในที่สุดก็ค่อยๆ ถูกกลืนเข้าไปในสังคมไทย

สกินเนอร์ กล่าวต่อไปว่า “การที่รัฐบาลไทยใช้ชาวจีนเป็นเจ้าเมืองนั้นต้องพิจารณาในแง่ที่ว่า... เพื่อให้พวกนี้มีความจงรักภักดี อีกทั้งยังได้ใช้ปัญญาความฉลาดของคนพวกนี้ ได้มีการปฏิบัติตามแนวโน้มอย่างกว้างขวาง และโดยสม่ำเสมอตลอดสมัยตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 ของราชวงศ์จักรี”²³ ความคิดเรื่องความจงรักภักดีของชาวจีนที่ได้รับบรรดาศักดิ์นี้ได้รับการยืนยันจาก กุดสตาฟ ชาวตะวันตกที่เดินทางเข้ามา

²³ สกินเนอร์, วิลเลียม จี, สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, พรรณี ฉัตรพลรักษ์ (แปล), (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2529), หน้า 152

ในไทยใน พ.ศ. 2374 (ค.ศ. 1831) ยืนยันว่า "...สำหรับพวกเขา (ชาวจีน) ไม่มีอะไรที่จะน่ายินดีกว่าการรับพระราชทานบรรดาศักดิ์..."²⁴

บรรณานุกรม

กองหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร. การแต่งตั้งขุนนางไทยในสมัยรัชกาลที่ 5, 2521.

พิมพ์ประไพ พิศาลบุตร. สำเภาสยาม : ตำนานเจ้าบางกอก. กรุงเทพฯ: บริษัท นามมี บุคส์ จำกัด, 2544.

ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, "ขุนนางไทยเชื้อสายจีนบางตระกูลในสมัยรัตนโกสินทร์" เอเซียปริทัศน์ ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2535.

สมมตอมรพันธุ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. เรื่องตั้งเจ้าพระยาในกรุงรัตนโกสินทร์. พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2461.

สกินเนอร์, วิลเลียม จี. สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. พรรณี ฉัตรพลรักษ์ (แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2529.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์, ดิลก วุฒิพาณิชย์ และประสิทธิ์ ธินการณ์. จีนทักษิณ: วิถีและพลัง. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2544.

²⁴ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน

ภาคผนวก

ตัวอย่างชาวจีนที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์

ภาคกลาง

บรรดาศักดิ์	เดินทางมาไทย และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์	จีน	ตระกูล
- พระยาศรีราอากร (เด็กงั้น แซ่ตั้ง)	สมัขพระเจ้าตากสิน	แต่จั่ว	สมบัติศิริ
- พระยาราชเศรษฐี (จินตงเจียง)	สมัขพระเจ้าตากสิน	แต่จั่ว	
- เจ้าพระยานิกรบดินทร มหินทรมหกัลยาณมิตร (เจ้สัวโศ อั้ง เต้า)	รัชกาลที่ 3 พระราชทานบรรดาศักดิ์		กัลยาณมิตร
- หลวงอุดรภักดิ์ (จินเต็ง)	รัชกาลที่ 4 รัชกาลที่ 5 พระราชทานบรรดาศักดิ์	แต่จั่ว	โสภโณดร
- ขุนพัฒน์ (เจ้าสัวหอย)	รัชกาลที่ 4		เดชะกำพูช

ภาคใต้

บรรดาศักดิ์	เดินทางมาไทย และได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์	จีน	ตระกูล
- หลวงอินทรีสมบัติ (เหยียง แซ่เฮง) ต่อมาคือ สุวรรณศิริ สมบัติเจ้าเมืองสงขลา	ปลายสมัยกรุงศรีฯ พระเจ้ากรุงธนบุรี พระราชทานบรรดาศักดิ์		ณ สงขลา
- หลวงรัตนเศรษฐี (ซู่เจียง แซ่ต๋อง)	รัชกาลที่ 3	ฮกเกี้ยน	ณ ระนอง
- หลวงสำเร็จกิจการจางวาง (ปุย แซ่ตัน)	รัชกาลที่ 3	ฮกเกี้ยน	คณานุรักษ์ และธนวัฒน์
- หลวงอร่ามสาครเขตร- วิเศษสงครามสยามรัช- ภักดี ปลัดฝ่ายจีนภูเก็ต (ตันด้า แซ่ตัน)	รัชกาลที่ 4 ได้รับบรรดาศักดิ์รัชกาลที่ 5	ฮกเกี้ยน	วงศ์ขจร
- ขุนนิพัทธ์จีนนคร (เจียกกีชี)	เดินทางมาไทย พ.ศ. 2447 รัชกาลที่ 7 พระราชทานบรรดาศักดิ์	กวางตุ้ง	จิระนคร
- พระยาประดิมันต์ภูมิรัตน์ (เลียงเชียงสุน)	รัชกาลที่ 6 พระราชทานบรรดาศักดิ์	กวางตุ้ง	
- ขุนเศรษฐภักดี (เลียงจิงซัง)	ลูกพระยาประดิมันต์ฯ รัชกาลที่ 7 พระราชทานบรรดาศักดิ์		เศรษฐภักดี
- หลวงบรรจงวานิช (เหล่านุ่น ไช่ย)		ฮกเกี้ยน	พิศลยบุตร

ABSTRACT

The Chinese Friends in Thailand

Among East Asian countries such as China, Japan, and Korea, China is a country which had the longest political, economic and social relationships with Thailand. From the Sukothai period, some Chinese had started to immigrate to Thailand. Due to Chinese internal and external problems the number of Chinese immigrated kept increasing especially in the Ratanakosin period. Moreover, Thai society also encourages Chinese to come to Thailand. This paper will study some of them who became Thai nobles. In order to understand this picture, this paper was divided into four topics; firstly, the coming of Chinese in Thailand; second, the uniqueness of the Thai society; thirdly, the Chinese who received Thai royal titles and fourthly, conclusion.